

Erhvervshåndbogen

Klimaledelse

Særtryk

Kapitel 5.2

”2019 bliver et klima- og miljø valgår” af

Steen Gade, formand for Nyt Europa og Tidl.MF (SF)

Januar 2019

5.2 2019 bliver et klima- og miljø valgår

Af Steen Gade, foredragsholder, formand for Nyt Europa og Tidl. MF (SF)

Indhold

2019 bliver det store valgår. To gange bliver vi spurgt om, hvilken retning vi ønsker, at Danmark skal gå i de næste 4- 5 år. En til det kommende folketingsvalg, og en til Europaparlamentet. Det vil få afgørende betydning for klima- og miljøområdet, hvordan vi stemmer.

Det betyder sandsynligvis to valgkampe og dermed et meget langt forløb, hvor vi for alvor får chancen for at diskutere, hvad det egentlig er, vi ønsker som danskere, som europæere og som del af verdenssamfundet. Og det oven i købet i en periode, hvor rigtig meget af det, der sker i verden - og som man passivt sidder og kigger på bag skærmen - opleves som ude af kontrol, ikke blot på klima- og miljøområdet.

Det betyder, at vi som samfund og som vælgere får en kæmpechance for at sætte kursen for Danmark og for dansk indflydelse i Europa og dermed på den globale verdensudvikling. Helt frem mod 2030.

1. Valg forpligtiger os til at tænke langsigtet og være konkrete
2. Dansk miljø- og klimapolitik er knyttet tæt til EU
3. En fornyelse af mange EU beslutninger er undervejs
4. Dagsordenen for EU's næste miljøhandlingsprogram
5. Er danskerne klar til at vægte klima højt i valgkampen?

Langsigtet lovgivning

1. Valg forpligtiger os til at tænke langsigtet og være konkrete

Det bør forpligte os. Som borgere, de politiske partier og medierne bør vi tænke langsigtet og samtidig være konkrete. Når vi som borgere bliver spurgt, om vi ønsker langsigtet lovgivning, efterlyser vi i stor stil, at det netop er det vores politikere skal gøre, men nærmest ingen fortæller os, at det er det, der sker, når vi beslutter i fællesskab i EU.

Langsigtet lovgivning kræver fællesskab

Langt de fleste af de langsigtede beslutninger træffes nemlig i fællesskab mellem EU's 27 medlemslande. Det gælder på stort set alle de områder, hvor vi har besluttet at løse udfordringerne i fællesskab. Og det er jo de fleste.

Et politisk paradoks at det ikke har fokus

Det er et af de store politiske paradokser i de her år, at netop den viden og forståelse stort set er fraværende i den politiske debat. Og når det en sjælden gang bliver en del af den offentlige debat, er det ofte som del af en diskussion, hvor det hævdes, at EU hæmmer os og hindrer os i at føre den politik, som vi gerne vil føre.

	<p>Tænk blot på den nuværende regerings krumspring med landbrugspakken og med tilladelse til flere havbrug for helt åbent at ville underminere beslutningen om, at vi skal have god økologisk balance i vores vandløb, søer, fjorde og nære havområder. Det mål skal være realiseret med allersidste frist i 2027, mens beslutningen blev taget helt tilbage i år 2000 efter flere års diskussion i 1990'erne.</p> <p>Virkelig langsigtet og ansvarlig miljøpolitik, men i Danmark fik vi i stedet en diskussion, der handlede om, at det var EU, der ville straffe landmændene, - og især straffe danske landmænd.</p>
Fordrejning af debatten	<p>Til mediebrug og for at underminere beslutningen blev begrebet "overimplementering af EU- regler " opfundet. Et begreb, der i sin natur er uden mening, men som har fungeret som et fremragende redskab for at underminere opbakningen til en langsigtet miljøpolitik.</p>
Det lange perspektiv har ikke fokus	<p>Eksemplet illustrerer, at vi som samfund i realiteten meget sjældent diskuterer politik med et langt perspektiv. Og slet ikke ud fra en forståelse af, at det meste af EU-lovgivningen <u>er</u> langsigtet.</p> <p>Der er ikke mange borgere, der har oplevet kritiske journalister presse regeringen på netop det tema. Og heller ikke mange politikere, der har fremført netop det argument med stor styrke.</p>
Langsigtede mål i klima- og miljøpolitik	<p>2. Dansk miljø- og klimapolitik er knyttet tæt til EU</p> <p>Eksemplet har jeg valgt fordi netop målsætningerne i vores miljø- og klimapolitik er karakteriseret ved at være ganske langsigtede og ved grundlæggende at bygge på beslutninger vi har truffet i fællesskab i EU-samarbejdet.</p>
90 % af lovene er knyttet til EU love	<p>For en del år siden vurderede OECD, at det var ca. 80 % af al dansk miljølovgivning, der byggede på fælles beslutninger i EU. I dag gætter jeg på, at vi nærmer os 90 %. Og interessant nok skyldes den høje procentdel i betydelig grad, at Danmark i 1990'erne var absolut i front blandt EU- landene for at få langsigtede EU- beslutninger på alle de afgørende miljøområder. Vand, natur, luft, klima, kemikalier mm. I dag er politikken nærmest vendt helt om.</p>
2019 giver ny chance	<p>Fordi 80 – 90 % af klima og miljøpolitikken besluttes i fællesskab i Europa er to valg på et halvt år en chance for at få miljø og klimapolitikken helt i top i valgkampene. Og i begge valgkampe. For når det gælder klima og miljø er det helt de samme dagsordener, der er på tapetet.</p>
EUs klima- og miljø politik skal fornyes	<p>Dertil kommer, at vi står overfor en "ophobning" af langsigtede miljø og klimabeslutninger, der skal træffes i perioden 2019 til 2025. Næsten hele vores lovgivning på området kommer på den fælles dagsorden.</p>
4-5 års tidsrammen	<p>3. En fornyelse af mange EU beslutninger er undervejs</p> <p>Der er nemlig tale om en enorm mængde handlingsprogrammer, direktivet og beslutninger på miljø og klimaområdet, der skal fornyes, forbedres og/eller videreføres i de næste 4- 5 år. Det bliver helt afgørende.</p>

Listen er lang, og jeg vil forsøge at lave en nogenlunde dækkende oversigt efter bedste evne.

**Nyt forskningsprogram
2021-2027**

Når der drejer sig om de økonomiske rammer er en vigtig del af løsningerne på vores klima og miljøudfordringer knyttet til EU's budgetter. Specielt Horizon programmet, hvor EU-Kommissionen har forslået et nyt forskningsprogram, der skal løbe fra 2021 – 2027.

Prioriteringerne her styrer i betydelig grad forskningsindsatsen i hele Europa, og det vil være afgørende, at klima og miljøudfordringerne får den plads de næste 7 år, som vi har brug for at kunne gennemføre den nødvendige grønne omstilling.

**EU's budgetramme for
de næste 7 år**

Dermed handler det jo om hele EU's budgetramme for de næste 7 år, hvor vigtige prioriteringer skal afgøres, og hvor behovet for at fylde op efter Brexit bliver vigtig, hvis vi skal undgå, at alle pengene blot bruges til at fortsætte den nuværende landbrugspolitik.

**Ny landbrugspolitik
2021-2027**

Behovet for en ny landbrugspolitik er nemlig helt afgørende. Det handler jo om, at naturpolitik, biodiversitetspolitik og klimapolitik bør blive det helt afgørende i landbrugspolitikken fra 2021 – 2027.

Noget der kan betegnes som de mest afgørende beslutninger for naturens tilstand i Danmark indtil slutningen af 2020'erne. Også det politiske "slagsmål" skal afgøres i de næste få år, hvor vi som vælgere har indflydelse både ved Folketingsvalget og valget til Europa parlamentet.

**Vandramme-direktivets
sidste fase**

I 2021 starter absolut sidste fase i vandrammedirektivet om god økologisk standard i vores søer, vandløb og nære havområder, hvor det er vigtigt, at den danske regering ikke fortsætter sin ret destruktive adfærd, og at vi stedet for gennemfører de nødvendige skærper af udledningerne af kvælstof, fosfor og ammoniak. Det drejer sig om at stå ved de mål, der blev vedtaget i år 2000.

**Havstrategien med
havplaner fra 2021**

I forlængelse af den diskussion skal havstrategien, der handler om vandkvaliteten i vores havområder længere ude end de områder, som vandrammedirektivet dækker, drøftes. Al miljøpolitisk tænkning bør føre til en skærpelse, så målet for de næste ti år kommer til at flugte med vandrammedirektivets. På den måde vil det kunne flugte med havplanlægningsdirektivet, der handler om de have, der ligger rundt om alle EU-landene. Det kræver havplaner fra 2021.

**Biodiversitetsplan fra
2020 og frem**

EU- landenes biodiversitetsforpligtelser skal opdateres for perioden efter 2020. Sandsynligvis for de næste ti år. En meget mere forpligtende strategi er afgørende – også for Danmark. Globalt, europæisk og nationalt er indsatsen og forpligtelserne alt for svage og løse.

Først havde alle lande en strategi, om at forringelsen af biodiversiteten skulle stoppe i 2010. I 2010 da forringelserne bare fortsatte, blev målet udsat til 2020 uden ret mange flere forpligtelser. Og nu drøfter man så globalt at "kopiere" klimabeslutningen fra Paris 2015. Altså at alle lande - i overensstemmelse med det samme mål om at standse tilbagegangen - skal indlevere forpligtende tilsagn om deres egen indsats.

Den danske tilgang bør i høj grad blive europæisk. Danmark bør arbejde for, at vi i EU tager meget mere lederskab for at få en juridisk bindende aftale. Under alle omstændigheder skal vi i EU- samarbejdet have en ny strategi. Kampen for mere biodiversitet i Danmark handler derfor rigtig meget om, hvad vi gør i samarbejde med vores naboer.

Klimakrav til personbiler fra 2030

Klimakravene til personbiler indtil 2030 er allerede lagt fast sammen med den fælles elbilsatsning, og man forhandler kravene til tunge køretøjer. Begge dele forhåbentlig med mulighed for at evaluere undervejs, for jeg er sikker på, at det bliver nødvendigt at skærpe kravene inden 2030.

En ny institutionel ramme for klima- og energipolitik fra 2025

Gennemførelsen af Paris aftalen skal sikres, og EU-Kommissionen har i sit arbejdsprogram for 2019, at der skal laves en ny institutionel ramme for klima - og energipolitik fra 2025 med øget brug af afstemninger med kvalificeret flertal. Og så er det vigtigt, at alle de muligheder, der findes i Paris aftalen for skærpelser af indsatsen udnyttes maksimalt.

COP26 i 2020 er en mulighed for at skærpe indsatsen

Det betyder at vi skal forberede os grundigt på helt nødvendige skærpelser af målene for 2030 op til COP26 i 2020, hvor der er lagt op til, at landene kan øge deres tilsagn om skærpelser af klimainsatsen. De fleste forskere er enige om, at de næste 10 år er afgørende for kloden. For os som danskere er den politiske indsats gennem EU-samarbejdet den absolut mest betydende indsats.

Opfølgninger op luftforurening, m.m.

Dertil kommer en lang række opfølgninger på luftforurening, planer om en ramme for indsatsen mod hormonforstyrrende stoffer samt EU landenes opfølgninger på FNs 17 mål for en bæredygtig udvikling. De mål vi i Danmark kalder verdensmål, men som nok mest burde benævnes bæredygtighedsmål. For det er virkelig det afgørende nye, at målet er global bæredygtighed.

Det ottende miljøhandlingsprogram fra 2021

4. Dagsordenen for EU's næste miljøhandlingsprogram

Det meste af det jeg har nævnt - og mere til - bør sætte dagsordenen for EU's næste miljøhandlingsprogram. Det 8. som erstatning af det 7., der afsluttes i 2020 med en evaluering af indsatsen, som grundlag for drøftelserne om det næste.

Har været drivkraft for en fælles EU indsats

Erfaringerne med det foregående miljøhandlingsprogram er, at det har været drivende for den samlede og stadig bredere fælles miljø og klimaindsats i Europa. Også for de fleste af de lande udenfor EU, som ligger i Europa. Diskussionen om og vedtagelsen af det 8. miljøhandlingsprogram vil dermed sætte dagsordenen for det meste af perioden indtil 2030.

Her udvikles den konkrete politik

Det er her, at vi skal leve op til og levere konkret politik på de mange rigtige begreber, der allerede er i EU's politikformuleringer, og som skal styre de næste 10 års miljøpolitik. Cirkulær økonomi, naturkapital, planetens tålegrænser, værdisætning af ressourcer, grønne nationalregnskaber, low carbon vækst osv.

Ny økonomisk model og styremetode med klima, natur og miljømål

For et land som Danmark, der har måttet trækkes til trug for at få de første grønne nationalregnskaber, vil det blive vigtigt, at næste miljøhandlingsprogram sætter direkte kurs mod en økonomisk model og styremetode, hvor klima, natur og miljømål bliver lige så styrende i den økonomiske politik som de klassiske økonomiske. Og at de 2 søjler suppleres med ligeså vigtige og styrende sociale mål. På den måde vil vi ligesom på det økonomiske område kunne få styrende politiske mål på alle klima og miljø områder, sammen med nye sociale mål.

Tredobbelt bundlinje

En tredobbelt bundlinje kan det kaldes, og det ligger lige for at udvide Det europæiske Semester, der udstikker økonomiske mål for EU-landene med både grønne og sociale mål. Som ramme for koordinering af den økonomiske politik i forhold til målene for 2020 blandt EU-landene er Det europæiske Semester en model, der også passer som fod i hose til at kunne opfylde FN's bæredygtighedsmål for perioden indtil 2030.

Concitos undersøgelse

5. Er danskerne klar til at vægte klima højt i valgkampen?

Er vi klar til alt det? Er danskerne? Jeg tror det faktisk. Den grønne klimatænkertank Concito laver en årlig undersøgelse af, hvor meget vælgerne vægter klima, når de skal stemme. Concito har gennem flere år spurgt et bredt udsnit af befolkningen, om klima vil spille en rolle i deres stemmeafgivning ved valg.

Undersøgelsen i år viser for første gang, at for et flertal af alle vælgeren vil klima spille en rolle, og for en pæn del en afgørende rolle ved valg. Et tal der vokset fra sidste år. Særlig markant er ja' et fra vælgere under 30 år. Her er der over 80 %, for hvem det vil spille en rolle.

Folketingets borgerundersøgelse

I slutningen af 2018 samlede Folketinget et repræsentativt udsnit af befolkningen et døgn til at diskutere EU -forhold, og man spurgte før og efter, hvilke emner de deltagende ville prioritere i valget til Europa parlamentet.

Klima kom ind som nummer et før deres diskussioner og fastholdt i forstærket form førstepladsen efter deres diskussioner. Miljø var fra starten placeret som nr. 7 og sprang efter diskussionerne op til en flot 2. plads. Altså Klima og Miljø helt i top. Så ja. Rigtig mange er klar til at tage klima, natur, biodiversitet og miljø i bred forstand ind i stemmeboksen.

Så nu er handling afgørende

Så det er nu op til medier og de politiske partier at levere varen, der består i at give klima og miljø topprioritet i debatten op til valget. Og for civilsamfundet at presse på og fortælle, at 2019 er et afgørende år for den grønne omstilling, samt at fortælle, at vi i Danmark er så heldige at have 2 stemmer. En til Folketinget, hvor Danmarks stillingtagen til og indsats på alle de emner jeg har nævnt fastlægges via Europaudvalget, og en til Europa parlamentet som jo er medlovgiver.

At have "to skud i bøssen" til sin rådighed, når det vigtigste klima og miljøvalg i mange år skal afgøres, er den kæmpechance, der venter os efter nytårsaften 2018.

**Steen Gade,
Foredragsholder,
formand for Nyt
Europa og Tidl. MF (SF)**

Steen Gade arbejder i dag som foredragsholder og konsulent. Han er formand for Nyt Europa og tidligere folketingsmedlem for Socialistisk Folkeparti fra 1981- 1999 og igen fra 2005-2015.

Uddannet som lærer fra Herning Seminarium. Direktør i Miljøstyrelsen, fra 1999 til 2003. Konsulent, Socialistisk Folkeoplysningsforbund, fra 1979 til 1981. Folkeskolelærer, fra 1969 til 1979.

Medlem af Folketingets Præsidium fra 28. januar 2014 til oktober 2015. Formand for Klima- Energi- og Bygningsudvalget fra 2011 til 2015, Miljø- og Planlægningsudvalget 2007-2011 og 1994-1999 samt Udenrigsudvalget 2005-2007. Medlem af Europaudvalget 1982-1997.

Formand for Socialistisk Folkepartis folketingsgruppe 1991-1997, næstformand 1990. Bestyrelsesformand i Socialistisk Dagblad i dele af 1970'erne og formand for SFOF i begyndelsen af 1980'erne. Præsident for Globe Europe (tværpolitisk og tværnationalt netværk af miljøaktive parlamentarikere i Europa) fra 2007 -2012. Formand for og initiativtager til Nyt Europa fra 1997- . I 2004- 2005 i Mellemlfolkeligt Samvirkelses bestyrelse.

Har siddet i redaktionen for "Hvis EU er svaret, hvad er så spørgsmålet?" (2018), skrevet "Clever Climate Legislation" for Nordisk Råd (2017) og »Gades Europa« (2004), været medforfatter til "Europas fremtid – ved dæmonernes port" (1994) samt ydet bidrag i en række antologier om klima, miljø- og udenrigspolitik.. Modtog i 1997 prisen, som "Årets Politiker" og i 1995 "Bird Life Prisen".

Erhvervshåndbogen ”Klimaledelse”

Klimaledeshåndbogen er en erhvervshåndbog rettet mod mellemledere og topledere i dansk erhvervsliv og det offentlige. Bogen indeholder en bred vifte af forslag til og eksempler på, hvordan stat, regioner og kommuner samt private virksomheder kan arbejde med klimaledelse som en ny og vigtig ledelsesdisciplin.

Erhvervshåndbogen udgives af Forlaget Andersen som abonnement og opdateres 4 gange årligt med nye artikler. Du kan bestille håndbogen som et årligt abonnement til enten den trykte publikation med online adgang (Premium 4980 kr.) eller kun til online adgang (Basis 4480 kr.) ved at sende en mail til:

era@klimaledelsesnu.dk eller era@greenlawandpraxis.dk

Redaktører:

Eva Born Rasmussen
Håndbogsredaktør
Forlaget Andersen
(Ansvarshavende)
Uafhængig klima- og
ledelsesrådgiver
T: +45 60754376
era@klimaledelsesnu.dk
era@greenlawandpraxis.dk

Hans-Martin Friis Møller
Direktør
Kalundborg Forsyning

Medredaktør

Erhvervshåndbogen "Klimaledelse"

Forfattere (udvalg):

Anne Gadegaard	Programme Director	Novo Nordisk A/S
Astrid Rasch	Lektor, Ph.D.	NTNU, Trondheim, Norge
Birgitte Kofod Olsen	Partner, Ph.D. Jur.	Carve Consulting
Bjarne Rasmussen	Koordinator af Bæredygtig Udvikling	Region Sjælland
Christian Erik Kampmann	Associate Professor	Copenhagen Business School (CBS)
Claus Stig Pedersen	Head of Sustainability Development	Novozymes
Connie Hedegaard	Tidl. EU's Klimakommissær	Europakommissionen
David Jhirad	Professor	Johns Hopkins University, USA
Franz Cuculiza	Adm. Direktør	Aage Vestergaard Larsen A/S
Helga Grønnegaard	Sekretariatsleder, Det Åbne Land	Collective Impact
Ida Auken	Medlem af Folketinget	Folketinget
Iver Høj Nielsen	Kommunikations- og presseansvarlig	State of Green
Jeffrey Saunders	Fremtidsforsker	Instituttet for Fremtidsforskning
Jens La Cour	EU- og miljøpolitisk seniorrådgiver	Danmarks Naturfredningsforening
Jens Stissing Jensen	Adjunkt (Institut for Planlægning)	Aalborg Universitet (AAU)
Jesper Jespersen	Professor	RUC
Jesper Theilgaard	Meteorolog	DR
John Finnich Pedersen	Kommunikationsdirektør	Siemens A/S
Jørgen Abildgaard	Klimachef	Center for Miljø / CO2-neutralt København 2025
Jørgen Mads Clausen	Direktør	Danfoss A/S
Kasper Larsen	CFO	KLS Grafisk Hus A/S
Kirsten Sander	Klima- og energirådgiver	Det Grønne Hus, Køge
Kurt Emil Eriksen	Senior Political Advisor, CSR & Public Affairs	VELUX A/S
Lars Bonde	Koncerndirektør, COO	Tryg
Lotte Lindgaard Andersen	Projektchef	CLEAN
Mads Øvlisen	Formand, Former CEO (Novo)	Rådet for Samfundsansvar
Malene Østergaard	CSR & Environment Director	Danfoss A/S
Marianne Haahr	Kommunikations- og Advocacychef	CARE Danmark
Mette Skovbjerg	Projektleder	Det Regionale Symbiosecenter, Kalundborg
Mikael Jentsch	Teknisk Direktør	Teknik- og Miljøforvaltningen, Frederikshavn Kommune
Mogens Lykketoft	Medlem af Folketinget	Folketinget og fhv. formand for FN's generalforsamling
Nils Thorsen	Cand.techn.soc.	Aalborg Universitet (AAU)
Ole Gravgård Pedersen	Chefkonsulent	Danmarks Statistik
Oliver Matikainen	Studerende (Sustainable Development)	Uppsala Universitet - og Chora Connection
Pernille Hagedorn-Rasmussen	Chefkonsulent	IDA
Peter Karnøe	Professor (Institut for Planlægning)	Aalborg Universitet (AAU)
Peter Møllgaard	Instituttleder, Ph.d., cand.polit.	Copenhagen Business School (CBS)
Peter Rathje	Direktør, CEO	ProjectZero
Rikke Dreyer	Chefkonsulent	Miljømærkning Danmark
Ross Jackson	Formand, Ph.d.	GAIA TRUST
Steen Gade	Tidl. Medlem af Folketinget	Folketinget
Susse Georg	Professor	Aalborg Universitet (AAU)
Søren Dyck-Madsen	Klima- og energimedarbejder	Det Økologiske Råd
Søren Stenderup Jensen	Advokat	SIRIUS Advokater
Thomas Skou Grindsted	Adjunkt, Ph.d.	Roskilde Universitetscenter (RUC) - og RCE Danmark
Thomas Kjærgaard	Chief Business Development Officer	Green Network A/S
Thorbjørn Sørensen	Teknik- og Miljødirektør	Middelfart Kommune
Torben Glar Nielsen	Eldivisionsdirektør, CTO	Energinet.dk
Torben Valdbjørn Rasmussen	Seniorforsker, civilingeniør, Ph.D.	Statens Byggeforskningsinstitut (SBI)
Uffe Elbæk	Medlem af Folketinget	Folketinget

Læs mere i Erhvervshåndbogen "Klimaledelse"

I januar 2019 udgaven af "Klimaledelse" kan du også læse om:

Verdensmålene som pejlemærker

"I 2015 blev alle FN's medlemslande enige om 17 Verdensmål, der formulerer klodens største økonomiske, miljømæssige og sociale udfordringer og behov. Flere og flere virksomheder ser i stigende grad disse bæredygtighedsmål som en løftestang for innovation, vækst og øget konkurrenceevne. SDG Accelerator for små og mellemstore virksomheder er et nyt innovationsprogram skabt af FN's Udviklingsprogram i Danmark. Formålet er at illustrere, hvorledes de 17 Verdensmål kan operationaliseres til en forretningskontekst og derved engagere en række danske industrivirksomheder i at skabe forretning på baggrund af Verdensmålene og dermed vise vej for andre." Det skriver Stine Kirstein Junge, leder af SDG Accelerator og privatsektor-ansvarlig, UNDP Danmark i artiklen "FN's Verdensmål som løftestang for vækst og innovation".

Strategisk tilgang til øget turisme i Danmark

"I 2050 vil der alene pga. klimaforandringerne og udviklingen i den globale økonomi være flere turister i Danmark. Det er gode nyheder for den danske økonomi og turistsektor. Det giver dog også god mening, at de gradvist flere turister som udgangspunkt allerede fra i dag bør være klimaneutrale. Hvis ikke vil de bidrage negativt til det, Danmark ellers gør for at begrænse klimaafttrykket. Allerhelst bør de flere turister også bidrage til klimatilpasningen og til global handling. Heldigvis er der mulighed for det hele, men det kræver dog innovation, langtidstænkning, investering og omtanke. På tværs af sektorer og på tværs af offentlige og private myndigheder og virksomheder bør der skabes en strategisk tilgang til dansk turisme." Det skriver Kommunikationskonsulent Malte Blas i artiklen "Øget turisme i Danmark – en ny klimaudfordring".

De grundlæggende innovationsprincipper

"En række simple energi- og miljøinnovative principper kan forbedre en virksomheds produktudvikling, designudvikling og produktion. Principperne kan anvendes både under design, produktudvikling og produktoptimering. Det gælder om så vidt muligt at undgå affald, energiforbrug og CO2 udledning, uønskede sideeffekter samt designe som 'byggeklodser', der kan samles og skilles igen og igen. Simple principper, men udfordrende i praksis." Det skriver adjunkt, Ph.D. Thomas Skou Grindsted, RUC i artiklen "Hvad er energi- og miljøinnovation?".

Hør mere om håndbogen ved at sende mail til era@klimaledelsesnu.dk eller era@greenlawandpraxis.dk